

EUROPOS BENDRIJOS DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO YPATUMAI IR
SANTYKIS SU VALSTYBIŲ NARIŲ ATSAKOMYBE DĖL PRIVATIEMS ASMENIMS
PADARYTOS ŽALOS

Agnė Vaitkevičiūtė*

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Europos Sąjungos teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 45 12
Elektroninis paštas avaitkeviciute@dpk.lt

Pateikta 2007 m. lapkričio 19 d., parengta spausdinti 2008 m. balandžio 25 d.

Santrauka. Šiame straipsnyje analizuojami Europos Bendrijos (toliau – EB) valstybėms narėms bei privatiems asmenims (fiziniams ir juridiniams) – EB teisės subjektams – reikšmingi klausimai – EB deliktinės atsakomybės ir valstybių narių atsakomybės dėl privatiems asmenims padarytos žalos pažeidus EB teisę (toliau – valstybių atsakomybė dėl žalos) panašumai ir skirtumai. Straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas EB deliktinės atsakomybės sąlygų komentavimui jas lyginant su valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygomis.

Straipsnis susideda iš dviejų pagrindinių dalių. Pirmojoje dalyje išskiriami EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos pagrindiniai panašumai ir skirtumai. Pabrėžiama, jog atsižvelgiant į šių dviejų atsakomybės rūšių prigimtį, galima išskirti daugiau panašumų nei skirtumų. Akcentuojama, kad tam tikrais atvejais galimas ieškinys dėl EB deliktinės atsakomybės ir dėl valstybių atsakomybės dėl žalos taikymo. Antrojoje dalyje dėmesys skiriamas EB deliktinės atsakomybės sąlygų nagrinėjimui. Išskiriama, jog EB deliktinei atsakomybei atsirasti būtina įrodyti keturių atsakomybės sąlygų buvimą: pažeistos EB teisės normos tikslą suteikti teises asmeniui, pažeidimo rimtumą, asmens patirtą žalą ir priežastinį pažeidimo ir žalos ryšį. Tuo tarpu valstybių atsakomybei už žalą atsirasti reikalinga įrodyti, kad pažeista EB teisės norma ketinta suteikti teises asmeniui, pažeidimas yra pakankamai rimtas (akivaizdus) bei egzistuoja tiesioginis priežastinis padaryto pažeidimo ir atsiradusios žalos ryšys. EB deliktinės atsakomybės sąlygos lyginamos su valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygomis, įvertinama kiekvienos šių sąlygų svarba privataus asmens teisių apsaugai bei atsakomybės atsiradimui. Straipsnyje taip pat pabrėžiama, kad naujausia Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (toliau – Teismas) praktika atskleidė tendenciją suartinti EB deliktinę atsakomybę ir valstybių atsakomybę dėl žalos. Tačiau vis dėlto išliko kai kurių šių dviejų atsakomybės rūšių skirtumų.

Straipsnis baigiamas tiriamų klausimų apibendrinimu, straipsnio pabaigoje pateikiamos pagrindinės išvados.

Pagrindinės sąvokos: Europos Bendrijos deliktinės atsakomybės sąlygos, valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygos, neteisėtas EB institucijos elgesys, asmeniui suteikiamos teisės, pakankamai rimtas pažeidimas, diskrecijos teisė, priežastinis pažeidimo ir asmens patirtos žalos ryšys, žala, žalos atlyginimas.

IVADAS

EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos – tai dvi savarankiškos nesutartinės (deliktinės) atsakomybės rūšys. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad šios dvi atsakomybės rūšys panašios, tačiau, detaliam panagrinėjus kiekvieną jų, randama ir nemažai skirtumų. Praktikoje dažna situacija, kai ne tik EB valstybės narės pažeidžia EB teisę – pavėluoja įgyvendinti direktyvą, netinkamai ją įgyvendina, priima teisės aktą, kuris prieštarauja pirminei ir antrinei

EB teisei dėl nacionalinio teismo priimto sprendimo, kuris yra nesuderinamas su EB teise, asmuo patiria žalą ar kitaip pažeidžiamos EB teisės nuostatos. Lygiai taip pat dažnai ir EB, veikdama per savo institucijas, pažeidžia EB teisės nuostatas – priima antrinės teisės aktą, kuris nepagrįstai apriboja asmens teises. Įvykdžius abu šiuos minėtus pažeidimus, valstybei narei / EB institucijai kyla atsakomybė ir jos atsiradimo pasekmė – pareiga atlyginti privačiam asmeniui dėl tokio EB teisės pažeidimo patirtą žalą.

EB deliktinę atsakomybę reglamentuoja Europos Bendrijos Steigimo Sutarties (toliau – Sutartis) [1] 235 straipsnis bei 288 straipsnio 2 dalis. Atskiro straipsnio, skirto valstybių atsakomybei dėl žalos, Sutartyje nėra. Tik 1990 metais Teismas, nagrinėdamas *Francovich* bylą [2], pagrindė valstybių

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Europos Sąjungos teisės katedros doktorantė.

atsakomybės dėl žalos būtinumą ir suformulavo atsakomybės sąlygas, tikslintas ir plėtotas vėlesnėje Teismo jurisprudencijoje. EB deliktinės atsakomybės sąlygos Sutarties tekste nėra išskirtos. Jos taip pat suformuluotos ir plėtotos Teismo praktikos dėka.

Teisinėje literatūroje lietuvių kalba tiek EB deliktinės atsakomybės, tiek valstybių atsakomybės dėl žalos problematika nėra detaliau analizuojama. Iš literatūros lietuvių kalba galima būtų paminėti autorių kolektyvo (V. Valančiaus, D. Prapiestytės, R. Norkaus) monografiją, kuria taip pat remtasi rašant šį straipsnį – *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Užsienio teisinėje literatūroje pateikiamas pakankamai išsamus EB deliktinės atsakomybės nagrinėjimas. Šiuos klausimus nagrinėjo nemažai teisininkų: W. Van Gerven, W. Wils, P. Craig ir G. De Burca, Ch. Vajda, Ch. Hilson, A. G. Toth, J. Steiner ir kai kurie kiti. Daugumą EB deliktinės atsakomybės taikymo klausimų galima rasti Teismo jurisprudencijoje. Vis dėlto, pasigendama EB deliktinės atsakomybės taikymo ypatumų bei santykio su valstybių atsakomybe dėl žalos išsamesnės analizės.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti EB deliktinės atsakomybės taikymo ypatumus bei santykį su valstybių atsakomybe dėl žalos didžiausių dėmesį skiriant EB deliktinės atsakomybės sąlygų analizei bei palyginant jas su valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygomis.

Tyrimo objektas – EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos lyginamoji analizė remiantis Teismo praktika, teisės doktrina bei Sutarties nuostatomis.

Tyrimo metodai. Rašant šį straipsnį, naudoti šie mokslinio tyrimo metodai: lyginamasis-analitinis, istorinis, teleologinis, sisteminės analizės.

1. EUROPOS BENDRIJOS DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS IR VALSTYBIŲ ATSAKOMYBĖS DĖL ŽALOS PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI

Tiek EB deliktinė atsakomybė, tiek valstybių atsakomybė dėl žalos – dvi savarankiškos deliktinės atsakomybės rūšys, atsirandančios viešosios valdžios institucijoms (tiek EB, tiek nacionalinėms) pažeidus EB teisę [3, p. 266].

EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos santykio problema tapo ypatingai aktuali po garsaus *Francovich* bylos Teismo sprendimo. Iki to laiko visi valstybių atsakomybės dėl žalos klausimai spęsti nacionaliniuose teismuose, nebuvo ir bendrų atsakomybės sąlygų [4, p. 192; 5]. Po *Francovich* bylos sprendimo ši situacija pasikeitė. Buvo pripažinta, kad valstybių atsakomybė dėl žalos – EB teisės principas, kildinamas iš Sutarties, apibrėžtos šios atsakomybės rūšies sąlygos (35–38, 40–43 dalys). Tačiau minėtoje byloje Teismas tiesiogiai neanalizavo EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos santykio. Pirmą kartą Teismo jurisprudencijoje šis santykis paminėtas *Brasserie du Pecheur* byloje [6] atsakomybės sąlygų kontekste: sąlygos, kurioms esant atsiranda valstybių atsakomybė dėl žalos, negali skirtis nuo EB deliktinės atsakomybės sąlygų panašiomis aplinkybėmis (42 dalis) (nepaisant to, po šio sprendimo išliko nemažai EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos skirtumų. Galima manyti,

kad tuo metu Teismas dar nebuvo apsisprendęs, kiek praktikoje būtina suartinti valstybių atsakomybę dėl žalos ir EB deliktinę atsakomybę. Tačiau buvo aišku, kad Teismas pasisako už šių dviejų atsakomybės rūšių supanašėjimą. Taip pat svarbu paminėti, jog Teismas, pradėjęs kurti valstybių atsakomybės dėl žalos doktriną, atraminiu tašku laikė EB deliktinę atsakomybę.) Vėliau tas pats teiginys buvo pakartotas *Bergaderm* byloje [7] bei pridurta, kad šiuose dviejuose teisinės apsaugos lygiuose (EB deliktinėje atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos) asmens teisės turi būti saugomos vienodai (41 dalis). Taigi matome, kad šių dviejų atsakomybės rūšių ryšys patvirtina, jog būtina išsamesnė EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos pagrindinių skirtumų ir panašumų, atsakomybės sąlygų lyginamoji analizė.

1.1. EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos – EB teisės kategorijos

Nuostatos, skirtos EB deliktinės atsakomybės teisiniam reglamentavimui, yra įtvirtintos Sutarties 235 straipsnyje ir 288 straipsnio 2 dalyje. Tačiau šiuose Sutarties straipsniuose nerasime EB deliktinės atsakomybės sąlygų – jos suformuluotos ir išplėtotos Teismo praktikos [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16]. Tačiau atskiro straipsnio, skirto valstybių atsakomybei dėl žalos, Sutartyje nėra. Tik 1990 metais Teismas, nagrinėdamas *Francovich* bylą, pagrindė valstybių atsakomybės dėl žalos būtinumą ir suformulavo atsakomybės sąlygas, tikslintas ir plėtotas vėlesnėje Teismo jurisprudencijoje [2; 6; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23]. Taigi valstybių atsakomybė dėl žalos apibūdinta kaip pamatinis EB teisės principas. Todėl apibendrinami galime teigti, jog EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos – EB teisės kategorijos.

1.2. EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos skirtumai

Gali būti išskirti šie pagrindiniai EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos skirtumai: EB ir nacionalinės teisės normų taikymo apimtis, teisminės institucijos, kurios tokius ieškinius nagrinėja bei sąlyga išnaudoti esamas teisines gynybos priemones.

EB ir nacionalinės teisės normų taikymo apimtis. Derėtų pritarti nuomonei, jog privatus asmuo negali paduoti vieno bendro ieškinio prieš valstybę narę ir EB – galimi tik atskiri ieškiniai nacionaliniam teismui ir Teismui [4, p. 193]. Ieškiniams EB deliktinės atsakomybės atveju taikomos tik EB teisės normos, o ieškiniams valstybių atsakomybės dėl žalos atveju taikytinos mišrios – EB ir nacionalinės teisės normos [4, p. 192]. Taip yra todėl, kad ieškinius dėl EB institucijų padarytų EB teisės pažeidimų nagrinėja Teismas. Ieškinius dėl valstybių narių įvykdytų EB teisės normų pažeidimų nagrinėja nacionaliniai teismai, atsižvelgdami į Teismo praktikoje suformuluotus atsakomybės taikymo ypatumus [24, p. 330].

Teisminės institucijos, nagrinėjančios ieškinius. EB deliktinės atsakomybės taikymas – išimtinė Teismo (jeigu kreipiasi valstybė narė) bei Pirmosios Instancijos teismo

(jeigu ieškinį paduoda privatus asmuo) prerogatyva [1, 225 straipsnis; 25, p. 61; 26, 51 straipsnis]. Tačiau ieškinį dėl žalos atlyginimo dėl valstybės narės padaryto EB teisės pažeidimo privatus asmuo gali paduoti tik nacionaliniam teismui [3, p. 266; 4, p. 192]. Trečiasis skirtumas – subjektai, kurių veiksmai yra skundžiami: EB deliktinė atsakomybė atsiranda EB institucijoms pažeidus EB teisės normas (atsakovas tokiose bylose yra EB, atstovaujama institucijos, kurios veiksmais padaryta žala, arba Europos Komisijos, kuri paprastai atstovauja EB teismuose) [25, p. 60], valstybių atsakomybė dėl žalos – už valstybių narių įvykdytą EB teisės pažeidimą.

Nacionalinių teisinės gynybos priemonių išnaudojimo sąlyga. Svarbus EB deliktinės atsakomybės taikymo ypatumas – nacionalinių teisinės gynybos priemonių išnaudojimas [4, p. 198–206]. Antai *Kampffmeyer* byloje Teismas pripažino, jog asmuo, norėdamas paduoti ieškinį Teismui, pirmiausia privalo kreiptis į nacionalinius teismus paduodamas ieškinį prieš valstybę narę dėl EB teisės pažeidimo. Ilgą laiką buvo neaišku, ar išnaudoti tokias teises gynybos priemones buvo būtina. *Unifrex* bylos sprendime [27] Teismas nustatė, kad išnaudoti šias teises gynybos priemones reikalinga, jeigu tik jomis pasinaudojus užtikrinama efektyvi asmens teisių apsauga ir asmeniui atlyginama patirta žala (11 dalis). Todėl galėtume konstatuoti, jog nacionalinių teisinės gynybos EB deliktinės atsakomybės priemonių išnaudojimo reikalavimas yra ribotas. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad šis reikalavimas nėra palankus privačiam asmeniui. Tai neužtikrina tinkamos asmens teisių apsaugos, kadangi sudaro daug kliūčių gauti patirtų nuostolių atlyginimą. Panašių nuostatų dėl nacionalinių teisinės valstybių atsakomybės dėl žalos gynybos priemonių išnaudojimo Teismo praktikoje nėra – tokie ieškiniai paduodami tiesiogiai nacionaliniams teismams, ir nėra būtinas ankstesnis Teismo sprendimas, jog valstybė narė pažeidė savo įsipareigojimus pagal EB teisę.

Apibendrinami tai, kas aukščiau išdėstyta, matome – nepaisant to, kad EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos – EB teisės kategorijos, jos turi ir nemažai esminių skirtumų. Tiek EB deliktinė atsakomybė, tiek valstybių atsakomybė dėl žalos – dvi savarankiškos deliktinės atsakomybės rūšys, viena nuo kitos labiausiai besiskiriančios teisminėmis institucijomis, nagrinėjančiomis ieškinius, ir sąlyga išnaudoti esamas nacionalines teises gynybos priemones.

1.3. EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos panašumai

Išnagrinėjus EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos pagrindinius skirtumus, tikslinga išskirti ir šių atsakomybės rūšių panašumus. Galima būtų įžvelgti tokius panašumus: teisė reikalauti žalos atlyginimo, subjektai, kurie gali paduoti ieškinius dėl žalos atlyginimo, atsakomybės taikymas už EB teisės pažeidimus, atsakomybės prigimtis.

Teisė reikalauti žalos atlyginimo. Tiek EB deliktinė atsakomybė, tiek valstybių atsakomybė dėl žalos – dvi savarankiškos atsakomybės rūšys, kurių esmė – privataus asmens teisė pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo. Teisė į žalos at-

lyginimą atsiranda EB institucijai arba EB valstybei narei pažeidus EB teisės reikalavimus.

Subjektai, kurie gali paduoti ieškinius. Ieškiniai dėl žalos atlyginimo EB deliktinės atsakomybės atveju – tai privačių subjektų (fizinį ir juridinių) kreipimosi į Teismą arba Pirmosios Instancijos Teismą forma¹, kuria siekiama EB institucijų ar tarnautojų² veiksmų (neveikimo) padarytos žalos atlyginimo [25, p. 59]. Tokie ieškiniai dėl žalos atlyginimo sudaro atskirą savarankišką ieškinių rūšį, atlieka specialią funkciją bei turi konkretų tikslą užtikrinti asmens teisių apsaugą [27, 11 dalis; 28, 26 dalis; 29, 31 dalis; 30, 69 dalis]. Lygiai taip pat ieškinių dėl valstybių atsakomybės dėl žalos atveju laikoma privačių subjektų kreipimosi į nacionalinius teismus forma. Tuo siekiama, kad valstybė narė, pažeidusi EB teisę, atlygintų šių asmenų patirtą žalą. Taigi matome, kad subjektai, kurie gali paduoti ieškinį dėl žalos atlyginimo, tiek EB deliktinės atsakomybės, tiek valstybių atsakomybės dėl žalos atveju yra tie patys – tai privatūs subjektai³. Ieškinius Teismui dėl EB deliktinės atsakomybės taikymo paprastai pateikia ne fiziniai, bet juridiniai asmenys (įmonės). Tai akivaizdžiai matyti iš Teismo nagrinėtų bylų [7; 10; 11; 13; 14; 15; 31; 32]. Daug rečiau Teismo praktikoje pasitaiko atvejų, kai fizinis asmuo paduoda ieškinį Teismui dėl EB deliktinės atsakomybės taikymo [33; 34]. Valstybėms narėms pažeidus EB teisės nuostatas, ieškinius nacionaliniams teismams dėl žalos atlyginimo gali pateikti tiek fiziniai, tiek ir juridiniai asmenys [2; 6; 18; 19; 22; 35; 36; 37].

Atsakomybės taikymas už EB teisės pažeidimus. Tiek EB deliktinė atsakomybė, tiek valstybių atsakomybė dėl žalos taikomos pažeidus EB teisės reikalavimus. Atsakomybė abiem šiais atvejais dėl nacionalinės teisės nuostatų pažeidimo negalima, kadangi tokius ieškinius nagrinėja EB valstybių narių nacionaliniai teismai.

Atsakomybės prigimtis. EB deliktinė atsakomybė – nesutartinės atsakomybės rūšis. Valstybių atsakomybė dėl žalos – tai taip pat deliktinė (nesutartinė) atsakomybė [24, p. 329, 576]. Vadinasi, EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos – deliktinės atsakomybės rūšys⁴, kurių šalių nesieja sutartiniai teisiniai santykiai. Atsakomybė abiem šiais atvejais atsiranda padarius teisės pažeidimą (deliktą) – pažeidus EB teisę.

Apibendrinami tai, kas aukščiau išdėstyta, galime rasti daugiau EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos panašumų nei skirtumų. Šie panašumai geriausiai

¹ Toliau šiame straipsnyje bus vartojama apibendrinta sąvoka „Teismas“, apimanti Europos Teisingumo Teismą ir Pirmosios Instancijos Teismą.

² Toliau šiame straipsnyje kalbant apie EB deliktinę atsakomybę bus apibendrintai vartojama sąvoka „EB institucijos“.

³ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tam tikrais atvejais ieškinį dėl EB institucijos įvykdyto EB teisės pažeidimo gali paduoti ir valstybė narė (EB deliktinės atsakomybės taikymo atveju).

⁴ LR civilinio kodekso 6.245 straipsnio 4 dalis deliktinę civilinę atsakomybę apibrėžia kaip turtingą prievolę, atsiradusią dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais. Šiame straipsnyje sąvoka atsakomybė vartojama tik turtingos prievolės, atsiradusios dėl žalos, nesusijusios su sutartiniais santykiais, prasme (deliktinė atsakomybė).

gali būti apibūdinami per teisę reikalauti žalos atlyginimo, subjektus, kurie reiškia šios rūšies ieškinius, atsakomybės taikymą už EB teisės pažeidimo padarymą bei vienodą šių atsakomybės rūšių prigimtį.

Nepaisant minėtų panašumų ir skirtumų, galimi atvejai, kai konkrečioje situacijoje gali atsirasti ir EB deliktinė atsakomybė, ir valstybių atsakomybė dėl žalos.

1.4. Sutampanti (mišri) EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos

Nepaisant aukščiau minėtų teisinių reglamentavimo skirtumų, konkrečiais atvejais tuo pačiu metu gali atsirasti tiek EB deliktinė atsakomybė, tiek valstybių atsakomybė dėl žalos. Tai reiškia, kad privatus asmuo dėl to paties ginčo dalyko gali paduoti du skirtingus ieškinius dėl žalos atlyginimo – prieš savo valstybę narę nacionaliniame teisme bei su tuo pačiu ieškiniu kreiptis į Teismą dėl konkrečios EB institucijos veiksmų, pažeidžiančių EB teisę.

Teisinėje literatūroje išskiriami trys sutampančios (mišrios) EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos atvejai. Pirmą, valstybė narė pažeidžia galiojančią (teisėtą) EB teisės normą dėl to, kad EB institucijos neužtikrina tinkamos valstybės narės priežiūros ar prisideda prie šio teisės pažeidimo padarymo, arba valstybė narė veikia įgaliojota EB institucijų. Antra, valstybė narė taiko neteisėtą EB teisės normą. Trečia, valstybė narė ir EB institucija (institucijos) priima bendrus neteisėtus teisės aktus (pavyzdžiui, teisės aktai, reglamentuojantys valstybės pagalbos klausimus pagal Sutarties 88 straipsnį (buvęs 93 straipsnis) [4, p. 194–198]. Todėl visi aukščiau įvardyti mišrios deliktinės atsakomybės atsiradimo atvejai dažniausiai atsiranda dėl valstybių narių ir EB kompetencijų atskyrimo problematikos bei EB ir valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimo EB teisės įgyvendinimo srityje.

2. EB DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS BEI JŲ SANTYKIS SU VALSTYBIŲ ATSAKOMYBĖS DĖL ŽALOS SĄLYGOMIS

Daugiausia diskusijų keliantis ir ne mažiau probleminis klausimas analizuojant EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos santykį – atsakomybės sąlygos. EB deliktinės atsakomybės sąlygos pirmą kartą suformuluotos *Lütticke* byloje. Joje Teismas pripažino, kad EB deliktinei atsakomybei atsirasti būtinos trys sąlygos: pirmą, EB teisės pažeidimas, kuris pasireiškia neteisėtais EB institucijos veiksmais, antra, asmeniui padaryta žala, ir, trečia, priežastinis institucijos neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos ryšys [10, 10 dalis; 38, 96 dalis; 39, 50 dalis]. Šių sąlygų turinys byloje atskleistas nebuvo, tačiau iš pirmo žvilgsnio atrodytų aiškios atsakomybės sąlygos Teismo praktikai sukėlė daug painiavos. Vėliau nagrinėtose *Holtz* ir *Pool* bylose Teismas pripažino, jog aukščiau minėtos atsakomybės sąlygos taikytinos tik EB institucijoms priimant norminius teisės aktus, kurie taikytini neribotam subjektų ratui [40; 41]. Toks Teismo argumentavimas parodė, kad egzistuoja tarsi dvi EB deliktinės atsakomybės rūšys: atsakomybė įgyvendinant

norminių teisės aktų leidybos ir vykdomosios valdžios (individualių teisės aktų, taikytinų žala patyrusiam asmeniui), galias. Praktikoje dažniausiai pasitaikydavo atveju, kai EB institucijos, priimdamos norminius teisės aktus, pažeisdavo EB teisę. Tikėtina, jog būtent dėl to vėlesnėje Teismo jurisprudencijoje EB deliktinės atsakomybės sąlygos konkrečiuose šioje srityje.

HNL byloje Teismas pripažino, kad EB deliktinei atsakomybei atsirasti neužtenka nustatyti paprasto EB teisės pažeidimo fakto. Toks pažeidimas turi būti pakankamai rimtas (akivaizdus) [13, 5–6 dalys]. Taigi po šio Teismo sprendimo tapo aišku, kad EB deliktinei atsakomybei atsirasti neužtenka konstatuoti paprasto EB teisės pažeidimo fakto – toks pažeidimas turi būti pakankamai rimtas (tokia Teismo nuostata patvirtinta ir *Grand Moulins* byloje (7–9 dalys).

Iki Teismo sprendimo *Bergaderm* byloje priėmimo buvo esminių EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygų skirtumų: taikant EB deliktinę atsakomybę, buvo skiriami norminio (bendro) ir administracinio (individualaus) pobūdžio teisės aktai [42, p. 267]. Vėlesnė Teismo praktika parodė, kad EB deliktinės atsakomybės sąlygos vis labiau vienodėjo su valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygomis. *Bergaderm* byloje Teismas nusprendė, jog EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygos turi būti vienodos (nesant konkrečių skirtumų pateisinimo pagrindų), o asmens, kaip EB teisės subjekto, teisės turi būti užtikrinamos nepriklausomai nuo to, ar EB, ar valstybės narės institucija padaro žalos (41 dalis). Taigi šioje byloje pirmoji EB deliktinės atsakomybės sąlyga buvo sutapatinta su pirmąja valstybių atsakomybės dėl žalos sąlyga – pažeista EB teisės norma ketinta suteikti teises asmeniui (42–44 dalys). Vadinas, šiuo metu EB deliktinei atsakomybei atsirasti būtina įrodyti tokių keturių atsakomybės sąlygų buvimą: pirmą, pažeistos EB teisės normos tikslą suteikti teises asmeniui, antra, pažeidimo pakankamą rimtumą, trečia, asmens patirtą žalą, ir, ketvirtą, priežastinį pažeidimo ir žalos ryšį.

2.1. Pirmoji EB deliktinės atsakomybės sąlyga – pažeista EB teisės norma ketinta suteikti teises asmeniui⁵

Pažeidimo (neteisėto elgesio) sąvoka praktikoje kelia daug sudėtingų klausimų – neteisėtumo, kaltės, galimybės pateisinti neteisėtą elgesį ir pan. [43, p. 520].

Lütticke byloje Teismas pripažino, jog viena iš EB deliktinės atsakomybės sąlygų – EB teisės pažeidimas, kuris pasireiškia neteisėtais EB institucijos veiksmais (10 dalis). Tačiau šios sąlygos turinio Teismas neaiškino. *Schöppens-*tedt** byloje ši sąlyga buvo kiek detaliau paaiškinta. Nustatyta, jog tais atvejais, kai EB institucija, veikdama teisės aktų leidybos srityje, turi pasirinkimo laisvę (diskrecijos teisę), kokių ekonominės politikos priemonių imtis, EB deliktinė atsakomybė atsiranda tik tokiu atveju, jei bus gana rimtai

⁵Iki Teismo sprendimo *Bergaderm* byloje priėmimo pirmoji EB deliktinės atsakomybės sąlyga buvo formuluojama kiek kitaip – EB teisės pažeidimas, padaromas neteisėtais EB institucijos veiksmais. Po *Bergaderm* bylos ši sąlyga buvo pakeista į analogišką valstybių atsakomybės dėl žalos sąlyga – pažeista EB teisės norma ketinta suteikti teises asmeniui.

(grubiai) pažeista asmens teisių apsaugai skirta aukštesnės galios teisės norma (11 dalis)⁶. Remiantis šiais argumentais, galima konstatuoti, jog EB deliktinei atsakomybei norminių (bendro pobūdžio) teisės aktų leidybos srityje atsirasti, buvo būtina įrodyti, kad pažeista asmens teisių apsaugai skirta aukštesnės galios teisės norma. Vadinas, pažeista EB teisės norma bet kuriuo atveju turi būti susijusi su privataus asmens interesų (pagrindinių EB rinkos laisvių, žmogaus teisių ir pan.) apsauga [25, p. 63; 44; 45].

EB deliktinė atsakomybė taip pat gali atsirasti ir pažeidus individualaus pobūdžio teisės aktą, t. y. EB institucijai veikiant vykdomosios valdžios srityje. Individualaus pobūdžio aktas – tai aktas, skirtas konkrečiam asmeniui ar asmenų grupei. Tokių normų pavyzdžiai: Europos Komisijos atsakymas pradėti tyrimą dėl neteisėto valstybės pagalbos suteikimo, neteisėto nurodymo nacionalinei institucijai davimas, slaptos informacijos nutekinimas ir kt. [25, p. 62]. Teismas yra pripažinęs, kad EB institucijai veikiant vykdomosios valdžios srityje bet koks pažeidimas yra neteisėtas (*per se*), ir tai yra pagrindas EB deliktinei atsakomybei atsirasti [32, 61 dalis; 34, 44 dalis; 39, 51, 54–57 dalys; 46, p. 677–678; 47, 70 dalis]. Todėl vykdomosios valdžios srityje diskrecijos teisės klausimas iš viso nebuvo keliamas. Kaip matėme, EB institucijos turima diskrecijos teisė buvo esminis klausimas vertinant EB institucijos elgesį EB teisės aktų leidybos srityje [30, 81 dalis; 34; 40, 51–52 dalys]. Galiausiai visi šie neaiškumai pašalinti *Bergaderm* byloje. Joje Teismas pažymėjo, jog svarbiausia yra ne tai, ar teisės aktas priimtas EB institucijai veikiant teisės aktų leidybos, ar vykdomosios valdžios srityje, bet EB institucijos turima diskrecijos teisė padarius EB teisės pažeidimą (39, 41, 46–47 dalys)⁷. Šioje byloje Teismas taip pat pripažino, kad EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygos turi būti vienodos (nesant konkrečių skirtumų pateisinimo pagrindų), o asmens, kaip EB teisės subjekto, teisės turi būti užtikrinamos nepriklausomai nuo to, ar EB, ar valstybės narės institucija padaro žalą (41 dalis). Tai gi šioje byloje pirmoji EB deliktinės atsakomybės sąlyga buvo pakeista ir suformuluota taip – pažeista EB teisės norma ketinta suteikti teises asmeniui [11, 11 dalis; 46, p. 682; 48, 124–128 dalys], t. y. sutapatinta su pirmąja valstybių atsakomybės dėl žalos sąlyga (42–44 dalys). Reikalavimas, kad pažeista EB teisės norma ketinta suteikti teises asmeniui nebūtinai reiškia, jog ši teisės norma turi būti tiesiogiai veikianti. Užtenka nustatyti, kad ši norma suteikia teises asmeniui (bei asmeniui suteikiamų teisių turinį, jeigu pažeista EB teisės norma yra direktyva). Todėl tiesioginis EB teisės normos veikimas – pakankamas, bet nebūtinai reikalavimas konstatuoti, jog pažeista EB teisės norma ketinta suteikti teises asmeniui [49, 124–128 dalys].

Vadovaudamiesi tuo, kas aukščiau išdėstyta, galime teigti – šiuo metu pirmoji EB deliktinės atsakomybės sąlyga yra tokia pati kaip ir valstybių atsakomybės dėl žalos

pirmoji sąlyga [6, 42 dalis]. Vis dėlto *Dillenkofer* byloje, susijusioje su valstybių atsakomybės dėl žalos taikymu, Teismas nustatė, kad valstybėms narėms neįgyvendinus direktyvos ar netinkamai ją įgyvendinus, taip pat dar būtina identifikuoti asmeniui suteikiamų teisių turinį pagal direktyvos nuostatas (22–28 dalys) (ši reikalavimą galima įvardyti kaip papildomą atsakomybės sąlygą).

2.2. Antroji EB deliktinės atsakomybės sąlyga – pakankamas pažeidimo rimtumas

Antroji tiek EB deliktinės atsakomybės, tiek ir valstybių atsakomybės dėl žalos sąlyga yra ta pati – būtina įrodyti, kad EB teisės pažeidimas yra pakankamai rimtas [6, 51–57 dalys; 13, 4 dalis]. Tačiau EB deliktinėje atsakomybėje šios atsakomybės sąlygos taikymo klausimai ilgą laiką buvo sprendžiami kiek kitaip nei valstybių atsakomybėje dėl žalos.

Dar *Schöppenstedt* byloje buvo pripažinta, kad tais atvejais, kai EB institucija, veikdama teisės aktų leidybos srityje, turi pasirinkimo laisvę, kokių ekonominės politikos priemonių imtis, EB deliktinė atsakomybė atsirast tik tokiu atveju, jei bus gana rimtai (grubiai) pažeista asmens teisių apsaugai skirta aukštesnės galios teisės norma (11 dalis)⁸. Iš šio Teismo pateikto apibrėžimo matyti, jog EB deliktinei atsakomybei atsirasti tais atvejais, kai EB institucija veikia teisės aktų leidybos srityje, būtina konstatuoti ne bet kokio, o pakankamai rimto (akivaizdaus) pažeidimo faktą.

Pakankamai rimto pažeidimo sąvoka atsirado *HNL* byloje (palyginimui: *Schöppenstedt* byloje vartota sąvoka *pakankamai grubus pažeidimas* (angl. *sufficiently flagrant violation*), o *HNL* byloje – *pakankamai rimtas pažeidimas* (angl. *sufficiently serious breach*). Kaip šią sąvoką reikėtų suprasti? Vadovaujantis *HNL* bylos sprendimu, pakankamai rimtas pažeidimas padaromas tada, kai EB institucija akivaizdžiai ir iš esmės pažeidė turimas diskrecijos teises (įgaliojimų ribas) (4–6 dalys). Pažeidimo pakankamą rimtumą (akivaizdumą) apibrėžia tokie kriterijai kaip pažeistos EB teisės normos ypatinga reikšmė, žalos padarymas aiškiai apibrėžtai (konkrečiai) rinkos dalyvių grupei, *atsiradusios žalos viršijimas normalios ūkinės rizikos ribas* (?) [25, p. 63].

Su pakankamai rimto pažeidimo sąvoka yra susiję ir diskrecijos teisės turėjimo klausimai. EB institucija, vykdydama savo įgaliojimus pagal EB teisę, gali turėti plačias / ribotas diskrecijos teises arba tokių teisių iš viso neturėti. *Schöppenstedt* byloje diskrecijos teisės turėjimui apibrėžti pavartota sąvoka *ekonominės politikos priemonės*. Kaip apibrėžti tokias diskrecijos teises Teismas *Schöppenstedt* byloje nepaauskino, tačiau *HNL* byloje šis neaiškumas buvo iš dalies panaikintas – pripažinta, jog tais atvejais, kai EB institucija naudojasi plačiomis diskrecijos teisėmis, šios diskrecijos teisės turi būti aiškiai ir rimtai (angl. *manifestly and gravely*) pažeistos (6 dalis). Vadinas, kai EB

⁶*Lütticke* byloje, beje, neišskirta, kad vienokios atsakomybės sąlygos taikytinos teisės aktų leidybos srityje ir kitokios – vykdomosios valdžios sferoje.

⁷Šis teiginys, beje, buvo suformuluotas remiantis *Brasserie du Pecheur* bylos sprendimo 42 dalimi.

⁸Anksčiau analizuotoje *Lütticke* byloje, beje, neišskirta, kad vienokios atsakomybės sąlygos taikytinos EB institucijai veikiant teisės aktų leidybos srityje ir kitokios atliekant vykdomosios valdžios funkcijas.

institucija, veikdama teisės aktų leidybos srityje, kurioje ji turėjo tik ribotas diskrecijos teises ar iš viso tokių teisių neturėjo, padaro EB teisės normų pažeidimą, toks pažeidimas automatiškai (iš karto, be papildomo įrodinėjimo) laikytinas pakankamai rimtu (*per se*).

Kiek kitaip spręstini atvejai dėl EB deliktinės atsakomybės taikymo, kai EB institucija veikia vykdomosios valdžios sferoje, t. y. priima individualus pobūdžio teisės aktus. Ilgą laiką diskrecijos teisės turėjimas neturėjo jokios reikšmės, kai EB institucija pažeisdavo EB teisę veikdama vykdomosios valdžios sferoje. Teismas yra pripažinęs, kad EB institucijai veikiant vykdomosios valdžios srityje bet koks pažeidimas pats savaime yra neteisėtas ir traktuotinas kaip pakankamas pagrindas EB deliktinei atsakomybei atsirasti [34, 44 dalis; 39, 51, 54–57 dalys; 46, p. 677–678; 47, 70 dalis; 49, 61 dalis]. Vadinas, vykdomosios valdžios srityje diskrecijos teisės turėjimo klausimas iš viso nebuvo keliamas. Tačiau jei EB institucija, vykdydama teisės aktų leidybos funkcijas bei naudodamasi turimomis diskrecijos teisėmis, priimdavo teisės aktą, visais atvejais dar buvo būtina papildomai nustatyti, ar šis pažeidimas yra pakankamai rimtas [30, 81 dalis; 34; 40, 51–52 dalys].

Apibendrinę tai, kas aukščiau išdėstyta, matome, jog konstatuoti EB deliktinės atsakomybės buvimą tam tikrais atvejais tapdavo pakankamai problematiška. Dar sunkiau būdavo įvertinti pažeidimo pakankamą rimtumą plačios diskrecijos teisės ir ribotos diskrecijos teisės turėjimo ar jokios diskrecijos teisės neturėjimo atvejais. Visi šie neaiškumai pašalinti *Bergaderm* byloje. Joje Teismas pažymėjo, jog svarbiausia yra ne tai, ar teisės aktas priimtas teisės aktų leidybos ar vykdomosios valdžios sferoje, bet EB institucijos turima diskrecijos teisė (40–41, 46–47 dalys). Kita šio Teismo sprendimo svarba yra ta, kad kriterijai, kuriais remiantis nustatomas pažeidimo pakankamas rimtumas, kaip jie buvo suprantami valstybių atsakomybės dėl žalos bylose, pritaikyti ir sprendžiant EB deliktinės atsakomybės bylas (44 dalis). Tokios pozicijos teisingumą patvirtino ir Teismas *Commission v. Fresh Marine* byloje [32], ir generalinis advokatas Leger *Köbler* byloje [48, 124–128 dalys]. Tai neabejotinai patvirtina *Bergaderm* sprendimo svarbą vėlesnių EB deliktinės atsakomybės bylų nagrinėjimui – neberekėjo vertinti, ar konkretus EB teisės aktas priimtas vykdant teisės aktų leidybos, ar vykdomosios valdžios funkcijas. Tačiau galima išvėlgti ir kai kuriuos netikslumus. Antai Teismo manymu, tais atvejais, kai valstybė narė arba EB institucija turi ribotą diskrecijos teisę ar tokios teisės iš viso neturi, pats EB teisės pažeidimo padarymo faktas tampa pagrindu konstatuoti, jog buvo padarytas pakankamai rimtas pažeidimas [7, 44 dalis; 32, 79 dalis]. Tačiau *Haim* byloje [50, 44 dalis] (susijusioje su valstybių atsakomybe dėl žalos ir kurioje sprendimas buvo priimtas anksčiau nei *Bergaderm* byloje) Teismas pasisakė, kad pakankamai rimto pažeidimo testas taikytinas ir tais atvejais, kai valstybė narė turi ribotą diskrecijos teisę ar iš viso tokios teisės ne-

turi⁹. Tokią šių dviejų Teismo sprendimų natūralią galima laikyti viena svarbiausių, kadangi tai nulėmė pagrindinį vėlesnės Teismo praktikos dėl EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos plėtojimo skirtumą. Iš viso to darytina tokia išvada: diskrecijos teisės turėjimas EB deliktinės atsakomybės taikymo atveju tampa svarbiausiu klausimu vertinant, ar pažeidimas laikytinas pakankamai rimtu. Todėl tada, kai EB institucija turi ribotas diskrecijos teises ar tokių teisių iš viso neturi, pažeidimas bus laikomas pakankamai rimtu pats savaime (*per se*) nereikalaujant įrodyti jo rimtumo. O valstybių atsakomybės dėl žalos bylose turima diskrecijos teisė nelemia, ar pažeidimas iš karto bus laikomas pakankamai rimtu – šį vertinimą reikės atlikti bet kokių atvejų. Tokia Teismo pozicija yra pakankamai griežta, kadangi privačiam asmeniui įrodyti pažeidimo pakankamą rimtumą valstybių atsakomybės dėl žalos bylose tais atvejais, kai turima siaura diskrecijos teisė ar tokios teisės iš viso neturima, tampa labai sunku arba iš viso neįmanoma bei nepagrįstai apribojama privataus asmens galimybė gauti žalos atlyginimą. Ateityje Teismas turėtų priėti bendros nuomonės ir galiausiai apsispręsti, kaip vertinti pažeidimo pakankamą rimtumą EB deliktinės atsakomybės ir valstybių atsakomybės dėl žalos bylose. Būtų tikslinga abiem atvejais nustatyti, kad tada, kai valstybė narė arba EB institucija turi tik ribotą diskrecijos teisę ar iš viso tokios teisės neturi, pakankamai rimto pažeidimo sąlyga tenkinama iš karto. Taip būtų užtikrinama tinkama privataus asmens teisių apsauga EB teisės lygmeniu.

2.3. Trečioji EB deliktinės atsakomybės sąlyga – dėl pažeidimo atsiradusi žala

EB deliktinei atsakomybei atsirasti taip pat būtina nustatyti žalos asmeniui padarymo faktą. Kas laikytina žala, Sutartyje nėra apibrėžta. Šį apibrėžimą suformulavo Teismas. Teismas pripažino, jog žala – tai nukentėjusiojo asmens turto ar kitokių teisės saugomų vertybių netekimas (praradimas) [51]. Tokia žala iš esmės turėtų būti tik turtinė. Į turtinę žalą pagal Teismo praktiką įskaičiuojamos ir negautos pajamos [8]. Tačiau Teismas yra pripažinęs ir neturtinės (nematerialios) žalos atlyginimo galimybę EB deliktinės atsakomybės taikymo bylose [24, p. 595; 25, p. 64 – 65; 52, 107–111 dalys; 53, 180 dalis; 54]. Vadinas, pagal Sutarties 288 straipsnio 2 dalį žala turi būti atlyginama visiškai – tiek turtinė, tiek neturtinė, tiek ir įvairios kitokios išlaidos [3, p. 269; 55, p. 179–198; 56].

Teisinėje literatūroje yra išsakyta nuomonė (patvirtinta ir Teismo praktikos EB deliktinės atsakomybės bylose), jog žala dėl EB institucijų veiksmų dažniausiai pasireiškia finansiniais nuostoliais (kuriuos paprastai patiria juridiniai asmenys), o ne žala fiziniam asmeniui (tiek pačiam asmeniui, tiek

⁹ Ta pati formuluoatė buvo naudojama ir *Hedley Lomas, Dillenkofer, Norbrook Laboratories* bylose, tačiau iki pat sprendimo *Haim* byloje (iki to laiko šiai formuluoatei nebuvo skiriamas pakankamas dėmesys, o ir Teismas nesigilino į jos esmę) priėmimo Teismas buvo tos nuomonės, jog pakankamai rimto pažeidimo testas taikytinas tik tais atvejais, kai valstybė narė turi plačias diskrecijos teises. Visais kitais atvejais ši atsakomybės sąlyga yra tenkinama automatiškai be papildomo tyrimo.

jo turtui). Žala bet koku atveju turėtų būti atlyginama netgi tada, kai nėra galimybės nustatyti tikslaus žalos dydžio. Tam, kad būtų išvengta didesnės žalos atsiradimo galimybės, būtina kaip galima greičiau pateikti ieškinį Teismui [8, 6 dalis; 34; 43, p. 523; 57, p. 151; 58, 26 dalis]. Manytina, kad visi šie trys argumentai yra teisingi dėl tokių priežasčių. Pirma, dėl EB teisės pažeidimo padarymo ir turtinės žalos atlyginimo į Teismą paprastai kreipiasi įmonės (juridiniai asmenys), kurios dėl tokio pažeidimo negavo pajamų arba turėjo išlaidų. Antra, jeigu žalos atlyginimas būtų siejamas tik su žalos tikslaus dydžio žinojimu, būtų užkirstas kelias paduoti ieškinį bei užtikrinti efektyvią asmens teisių apsaugą. Trečia, deliktinės atsakomybės vienas pagrindinių principų – privalomumas vengti didesnės žalos atsiradimo galimybės yra visuotinai pripažintas bei taikomas daugelyje teisinių sistemų. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tikslų atlygintinos žalos dydį EB deliktinės atsakomybės bylose nustato pats Teismas savo sprendimo rezoliucinėje dalyje [15].

Žala nėra viena iš valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygų [6, 51 dalis]. Žalos nustatymas šios atsakomybės rūšies bylose – nacionalinių teismų prerogatyva [21; 22, 72–73 dalys], nors Teismas dažnai pats pateikia gaires atlygintinos žalos dydžiui nustatyti [36, 29 dalis]. Tokia Teismo pozicija, manytina, yra teisinga, kadangi valstybių atsakomybės dėl žalos bylose iš esmės visi žalos atlyginimo klausimai turi būti sprendžiami nacionaliniuose teismuose.

2.4. Ketvirtoji EB deliktinės atsakomybės sąlyga – priezastinis pažeidimo ir žalos ryšys

EB deliktinės atsakomybės taikymo bylose dar būtina nustatyti ir priezastinį ryšį – įrodyti, kad privatus asmuo būtent dėl konkrečių EB institucijos veiksmų, pažeidžiančių EB teisę, patyrė žalą [15]. Toks ryšys turi būti tiesioginis, artimiausias ir išimtinis (angl. *direct, immediate and exclusive*) [3, p. 270; 55, p. 192]. EB institucija, padariusi žalą, nėra įpareigota atlyginti bet kokių žalingų padarinių, ypač tų, kurie yra pakankamai nutolę nuo neteisėtų veiksmų, nesusiję su jais [15, 21 dalis]. Priezastinio ryšio grandinė negali būti nutraukta konkrečių įvykių [3, p. 270]. Vienas iš kriterijų, kuriais vadovaujamosi, yra nukentėjusio (žalą patyrusio) asmens elgesys [13, 6 dalis; 34, 47 dalis]. Nustatant priezastinį ryšį atsižvelgiama ir į neteisėtą trečiųjų šalių, pavyzdžiui, kitų viešosios valdžios institucijų (EB ar nacionalinių) elgesį [4, p. 191; 14]. Apibendrinami galime konstatuoti, jog įrodyti, kad konkreti EB institucija savo veiksmais, pažeidžiančiais EB teisę, padarė asmeniui žalą, nėra lengva. Tam būtina patenkinti daugybę sąlygų, kurios, manytina, dažnai atvejais tampa sunkiai įrodomos ir užkerta kelią reikalauti žalos atlyginimo.

Priezastinis pažeidimo ir asmeniui padarytos žalos ryšys – būtina ir valstybių atsakomybės dėl žalos sąlyga [6, 51 dalis]. Visi priezastinio ryšio nustatymo kriterijai valstybių atsakomybės dėl žalos bylose perimti iš Teismo praktikos dėl EB deliktinės atsakomybės [43, p. 522–523], todėl yra aiškinami analogiškai.

IŠVADOS

1. EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos – EB teisės kategorijos. Pagrindinės nuostatos, detalizuojančios EB deliktinės atsakomybės taikymo principus, išskyrus atsakomybės sąlygas bei jų turinio aiškinimą, įtvirtintos Sutartyje. Svarbiausi valstybių atsakomybės dėl žalos taikymo principai bei atsakomybės sąlygos suformuluotos Teismo jurisprudencijoje.

2. EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos skiriasi pagal EB ir nacionalinės teisės normų taikymo apimtį, teismų institucijas, kurios nagrinėja ieškinius dėl žalos atlyginimo, sąlygomis išnaudoti esamas teisės gynybos priemones.

3. EB deliktinė atsakomybė ir valstybių atsakomybė dėl žalos panašios subjektams, kurie gali paduoti ieškinius dėl žalos atlyginimo, atsakomybės taikymu už EB teisės pažeidimus, atsakomybės prigimtimi, teise reikalauti žalos atlyginimo.

4. Konkrečiais atvejais įmanoma tiek EB deliktinės atsakomybės, tiek valstybių atsakomybės dėl žalos atsiradimo galimybė. Todėl privatus asmuo dėl to paties ginčo dalyko gali paduoti du skirtingus ieškinius dėl žalos atlyginimo – prieš savo valstybę narę nacionaliniame teisme ir su tuo pačiu ieškiniu kreiptis į Teismą dėl konkrečios EB institucijos veiksmų, pažeidžiančių EB teisę.

5. EB deliktinei atsakomybei atsirasti būtina įrodyti keturių atsakomybės sąlygų buvimą: pirma, pažeistos EB teisės normos tikslą suteikti teises asmeniui; antra, pažeidimo pakankamą rimtumą, trečia, asmens patirtą žalą, ir, ketvirta, priezastinį pažeidimo ir žalos ryšį.

6. Valstybių atsakomybei dėl žalos atsirasti pakanka nustatyti šių atsakomybės sąlygų buvimą: konstatuoti, jog pažeista EB teisės norma ketinta suteikti teises asmeniui, įrodyti, kad pažeidimas yra pakankamai rimtas (akivaizdus) bei nustatyti tiesioginį priezastinį padaryto pažeidimo ir atsiradusios žalos ryšį. Direktyvų neįgyvendinimo ar netinkamo įgyvendinimo atvejais dar būtina identifikuoti asmeniui suteikiamų teisių turinį pagal direktyvos nuostatas.

7. Naujausia Teismo praktika atskleidė tendenciją suartinti EB deliktinę atsakomybę ir valstybių atsakomybę dėl žalos. Vis dėlto išliko kai kurių šių dviejų atsakomybės rūšių skirtumų. Būtų tikslinga nustatyti, kad tada, kai valstybė narė arba EB institucija turi tik ribotą diskrecijos teisę ar iš viso tokios teisės neturi, pakankamai rimto pažeidimo sąlyga tenkinama iš karto. Taip būtų užtikrinama tinkama privataus asmens teisių apsauga EB teisės lygmeniu.

LITERATŪRA

1. Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, OJ C 325–33, 2002.
2. Joined Cases C-6/90 and C-9/90 *Andrea Francovich and Others v. Italian Republic* [1991] ECR I-5357.
3. Walther Van Gerven. Remedies for Infringements of Fundamental Rights // *European Public Law*. 2004. Vol. 10.
4. Wouter Wils. Concurrent Liability of the Community and a Member State // *European Law Review*. 1992. Vol. 17.

5. Joined Cases C-106/87 to C-120/87 *Asteris v. Greece* [1988] ECR I-5515.
6. Joined Cases C-46/93 and C-48/93 *Brasserie du Pecheur and Factortame* [1996] ECR I-1029.
7. Case C-352/98 P *Laboratoires Pharmaceutiques Bergaderm SA and Jean – Jacques Goupil v. Commission of the European Communities* [2000] ECR I-5291.
8. Joined Cases 5, 7 and 13-24/66 *Kampffmeyer v. Commission* [1967] ECR 245.
9. Joined Cases 19, 20, 25 and 30/69 *Denise Richez-Parise and Others v. Commission* [1970] ECR 325.
10. Case 4/69 *Alfons Lütticke GmbH v. Commission of the European Communities* [1971] ECR 325.
11. Case 5/71 *Aktien-Zuckerfabrik Schöppenstedt v. Council* [1971] ECR 975.
12. Case 74/74 *Comptoir National Technique Agricole (CNTA) SA v. Commission* [1975] ECR 533.
13. Joined Cases 83, 94/76, 4, 15 and 40/77 *Bayerische HNL Vermehungsbetriebe GmbH and Co KG v. Council and Commission* [1978] ECR 1209.
14. Joined Cases 116 and 124/77 *Amylum NV and Tunnel Refineries Ltd. v. Council and Commission* [1979] ECR 3497.
15. Joined Cases 64, 113/76, 167, 239/78, 27, 28 and 45/79 *Dumortier Freres SA v. Council* [1979] ECR 3091.
16. Case C-390/95 P *Antillean Rice Mills NV v. Commission* [1999] ECR I-769.
17. Case C-392/93 R. v. *HM Treasury, ex parte British Telecommunications plc.* [1996] ECR I-1631.
18. Joined Cases C-283, 291 and 292/94 *Denkavit International v. Bundesamt für Finanzen* [1996] ECR I-5063.
19. Joined Cases C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 and C-190/94 *Erich Dillenkofer, Christian Erdmann, Hans-Jürgen Schulte, Anke Heuer, Werner, Ursula and Trosten Knor v. Bundesrepublik Deutschland* [1996] ECR I-4845.
20. Case C-5/94 R. v. *Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas* [1996] ECR I-2553.
21. Case C-127/95 *Norbrook Laboratories Ltd. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food* [1998] ECR I-1531.
22. Case C-140/97 *Walter Rechberger and Renate Greindl, Hermann Hofmeister and Others v. Republic of Austria* [1999] ECR I-3499.
23. Case C-224/01 *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.
24. Paul Craig and Grainne De Burca. *EU Law. Text, cases and materials.* 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.
25. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, Mykolo Romerio universitetas, 2005.
26. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo Statutas, OL C 80, 2001 3 10; OL L 188, 2003 7 26, p. 1; OL L 236, 2003 9 23, p. 37; OL L 132, 2004 4 29, p. 1 ir 5; OL L 194, 2004 6 2, p. 3 – klaidų ištaisymas; OL L 333, 2004 11 9 d., p. 7; OL L 266, 2005 10 11 d., p. 60; OL L 157, 2005 6 21, p. 207.
27. Case 281/82 *Societe a Responsabilite Limitee Unifrex v. Commission and Council of the European Communities* [1984] ECR 1969.
28. Case 175/84 *Krohn v. Commission* [1986] ECR 753.
29. Case T-489/93 *Unifruit Hellas v. Commission* [1994] ECR II-1201.
30. Joined Cases T-481/93 and T-484/93 *Vereinigung van Exporteurs in Levende Varkens and Others and Nederlandse Bond van Waaghouders van Levend Vee and Others v. Commission of the European Communities* [1995] ECR II-2941.
31. Case 50/86 *Les Grands Moulins de Paris v. European Economic Community* [1986] ECR 4833.
32. Case C-472/00 *Commission of the European Communities v. Fresh Marine Company A/S* [2003] ECR 7541.
33. Case 12/79 *Wagner v. Commission* [1979] ECR I-3657.
34. Case 145/83 *Stanley George Adams v. Commission of the European Communities* [1985] ECR 3539.
35. Joined Cases C-231/06 to C-233/06 *National Pensions Office v. Emilienne Jonkman, Helene Vercheval and Noelle Permesaen v. National Pensions Office* [2007] ECR 00000.
36. Case C-319/96 *Brinkmann Tabakfabriken GmbH v. Skatteministeriet* [1998] ECR I-5255.
37. Case C-173/03 *Traghetti del Mediterraneo SpA, in liquidation v. Repubblica Italiana* [2006] ECR I-5177.
38. Case T-575/93 *Koelman v. Commission* [1996] ECR II-1.
39. Case T-390/94 *Aloys Schröder, Jan and Karl-Julius Thamann v. Commission of the European Communities* [1997] ECR II-501.
40. Case 153/73 *Holtz and Willemsen v. Council and Commission* [1974] ECR 675.
41. Case 49/79 *Pool v. Council* [1980] ECR 569.
42. Christopher Vajda. *Liability for Breach of Community Law: A Survey of the ECJ Cases Post Factortame* // *European Business Law Review.* 2006. Vol. 17.
43. Walter Van Gerven. *Bridging the Unbridgeable: Community and National Tort Laws after Francovich and Brasserie* // *International and Comparative Law Quarterly.* 1996. Vol. 45.
44. Case 281/84 *Zuckerfabrik Bedburg v. Council and Commission* [1987] ECR I-49.
45. Case 59/83 *Biovilac v. European Economic Community* [1984] ECR 4057.
46. Chris Hilson. *The Role of Discretion in EC Law on Non – contractual Liability* // *Common Market Law Review.* 2005. Vol. 42.
47. Case T-514/93 *Cobrecaf v. Commission* [1995] ECR II-621.
48. Opinion of Advocate General Leger in Case C-224/01 *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.
49. Case T-178/98 *Fresh Marine v. Commission* [2000] ECR II-3331.
50. Case C-424/97 *Salomone Haim v. Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein* [2000] ECR I-5123.
51. Case 63/72 *Werhahn Hansamühle and others v. Council* [1973] ECR 1229.

52. Case T-307/01 *Jean-Paul Francois v. Commission* [2004] ECR II-1669.
53. Case T-48/01 *Francois Vainker and Brenda Vainker v. European Parliament* [2004] ECR II-197.
54. Case T-309/03 *Grau v. Commission* [2006] ECR II-1173.
55. A. G. Toth. The concepts of damage and causality as elements of non – contractual liability in T. Heukels and A. McDonnel (eds.), *The Action for Damages in Community Law. – the Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 1997.*
56. Opinion of Advocate General Capotorti in Case 238/78 *Ireks – Arkady v. Council and Commission* [1979] ECR 2955.
57. Josephine Steiner. *Enforcing EC Law. – London: Blackstone Press, 1995.*
58. Joined Cases 104/89 and 37/90 *Mulder and Heinemann* [1992] ECR I-3061.

PECULARITIES OF THE APPLICATION OF NON-CONTRACTUAL LIABILITY OF THE EUROPEAN COMMUNITY AND THE RELATIONSHIP WITH MEMBER STATES' LIABILITY IN DAMAGES CAUSED TO PRIVATE PARTIES

Agnė Vaitkevičiūtė*
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

This article is designated to the most important issues of private parties (natural and legal) and member states, as the subjects of the law of the EC: the main differences and similarities of non-contractual liability of the EC and member states liability in damages. The comparative analysis of the conditions of non-contractual liability of the EC and member states liability in damages, established in the jurisprudence of the Court is also being introduced. The main attention in this article is being paid to commenting the conditions of non-contractual liability of the EC in comparison with the conditions of member states liability in damages.

This article consists of two main parts. In the first part the main similarities and differences of non-contractual liability of the EC and member states liability in damages are introduced. It is being argued that non-contractual liability of the EC and member states liability in damages are different according to the scope of the application of national legal norms, judicial institutions, which hear such claims of the recovery of damages, condition to use the existing remedies of legal protection. Non- contractual liability of the EC and member states liability in damages are similar in parties, who can submit claims for the recovery of damages, the application of liability for the breaches of EC law, the nature of liability, the right to claim the recovery of damages. It is being

stressed, that, according to the nature of these two sorts of non-contractual liability, more similarities than differences can be found. It is also emphasized that on certain occasions not only the claim for the application of non-contractual liability of the EC, but also the claim for application of member states liability in damages is possible at the same time.

The second part of this article is dedicated to the analysis of the conditions of non-contractual liability of the EC. These conditions are compared to the conditions of member states liability in damages. Each condition of non-contractual liability of the EC is evaluated critically taking in consideration their importance to the protection of the rights of private parties and the application of the liability. It is being stressed, that for the application of non-contractual liability of the EC four conditions of liability must be proved: firstly, the rule of law infringed must be intended to confer rights on individuals; secondly, the breach must be sufficiently serious; thirdly, the damage suffered; fourthly, there must be a direct causal link between the breach and the damage sustained by the injured parties. It is being acknowledged, that member states liability in damages arises where three conditions are met: firstly, the rule of law infringed must have intended to confer rights on private parties; secondly, the breach must be sufficiently serious; thirdly, there must be a direct causal link between the breach and the damage. If that rule of law is a directive, the content of rights must be discernible on the basis of the provisions of the directive.

There is a tendency in the brand new practise of the Court to depolarize non-contractual liability of the EC and member states liability in damages. This notwithstanding still there are some differences between these two sorts of liability. In the first instance the damage suffered is not one of the conditions of member states liability in damages. Another difference is linked to the possession of the right of discretion evaluating the sufficiently seriousness of the breach. It is advisable to establish that when a member state or EC institution has only limited right of discretion / does not have such a right, the condition that a breach must be sufficiently serious is met at once. Thus the protection of private parties can be safeguarded in the field of EC law.

Keywords: conditions of non-contractual liability of the European Community, conditions of member states liability in damages, illegal conduct of the institution of the EC, grant of rights to a private party, sufficiently serious breach, right of discretion, causal link between the breach and the harm caused to a private party, damages, recovery of damages.

*Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of European Union Law, doctoral student.